

„Az úriember nem jobb- vagy baloldali kategória:
az úriember, az úriember”

SZAKÁLY SÁNDOR

A törökkoppányi suszter fia, Szakály Sándor történészprofesszor, az MTA doktora, a történelemtudomány habilitált doktora első generációs értelmiségiként gyorsan felfelé ívelő pályáivét tudhat magáénak. A tények a legfőbb mutatók kutatásaiban, éppen ezért vallja, nem árt, ha a történelem bizonyos korszakait újratudatják, újragondolják, hiszen a história soha nem egy lezárt korszakot jelent. Sok a feltáratlan tény, a történészek gyakran szembetalálhatják magukat eddig ismeretlen adatokkal, helyzetekkel, összefüggésekkel. A Károli Gáspár Református Egyetem tanszékvezető professzorának, a VERITAS Történetkutató Intézet főigazgatójának az a legfőbb célja, hogy a kiegészítéstől az *Antall József*, illetve *Boross Péter* nevével fémjelzett kormányig áttekinthessék a magyar történelmet.

– *Törökkoppány, ahol születted, ismert népművészetéről, hagyományairól, s leginkább a közeli Miklósiban élő két szerzetesnek köszönhetően a honismereti, helytörténeti kutatómunka a 21. században sem maradt abba. Fekete István pedig tulajdonképpen már 1937-ben, A koppányi aga testamentuma című regényével beemelte a Koppány-völgye egyik meghatározó településének a nevét a szépirodalomba is. Mikor jártál utoljára szülőfaludban, illetve Somogyban?*

– Néhány napja Csurgón, majd Kaposváron, tegnap pedig Tabon fordultam meg. Máskor is viszonylag sokszor jövök; egyesek szerint többször is, mint kellene.

– *Milyen érzésekkel léped át a megyehatárt?*

– Százharminccal; ezért még nem büntetnek; de félretéve a tréfát, jó érzéssel. Főleg ha az ember már betöltötte a 60. életévét. Ilyenkor még inkább bebizonyosodik, amit az idősebbek mondogattak mindig: meglátod, ha megöregszel, egyre fontosabbak lesznek a gyerekkori, ifjúkori emlékek. Azok a helyek, ahol megfordultam, netán eszesedtem is, mindig jó érzéssel töltenek el. Keresztanyám volt az utolsó rokonom Törökkoppányban. 1977-ben Balatonföldvára költöztünk. Édesanyám már ott hunyt el – alig 49 évesen –, 1983-ban, édesapám ma is Balatonföldváron lakik. Ha nyugdíjas leszek, akkor azt tervezem, hogy elhagyom Budapestet, és magam is Balatonföldvára telepszem.

– *Ha most 50–55 évet visszafelé mennénk az időben, hogy emlékszel, milyen település volt Törökkoppány?*

– Gyerekkoromban több mint nyolcszáz lelkes falu volt, a jelenlegi lélekszám 400 körüli. Ha megérkezem, elsétálok a török kút felé, ahova úttörő járőrversenyre jártam. Megállok az első és a második világháborús hősi halottaknak a római katolikus templom – amelyben nyolc éven keresztül ministráltam – falán lévő emléktábláinál. Megnézem *Antall József* emléktábláját is, és odafordulok az általános iskola épületéhez, ami mára már nagyobb és szebb, mint egykoron volt. Mint a kisebb somogyi települések, így Törökkoppány is mindenki számára élhető, könnye-

dén bejárható volt. Nyugodtan mehettünk óvodába az uzsonnástáskával együtt, és a szomszéd *Takács Gyula* bácsinak is beadhattam a reggelit a malomba, amit a felesége küldött. Törökkoppányban egyébként négy hely volt, ahova az emberek mentek: arra le, arra fő, arra ki és arra be. A településen a múltból visszamaradóan „asóvár”, „kúsóvár”, „besóvár” és „fősóvár” volt ismert mindenki előtt – „a mi utcánk” megnevezés mellett –, s az, aki annak idején betért a faluba, és érdeklődött valaki vagy valami után, a helybeliek így igazították el: arra be, arra ki, arra le, arra fő. Mind a négy iránynak megvolt az értelme.

Velem indult az első évfolyam az óvodában, mi voltunk azok, akik három évig jártunk oda. A templom és a mi portánk között állt az általános iskola. Elég volt a lyukas kerítésen átbújnom, és már ott is voltam. Én még alsósként osztatlan osztályba jártam. „Csöndes és hangos órák” váltották egymást. A 3–4. osztály egy padsort alkotott, az első és a második egyet-egyet. Az elsős biztos, hogy hallotta, miről beszél a tanító néni a harmadikosoknak. Amikor felsős lettem, akkor már változott a helyzet: az elsőt a harmadikkal, a másodikat a negyedikkel vonták össze. Élhető falu volt a miénk, ahol ismeretlen volt a jómód fogalma, az emberek többsége a helyi termelőszövetkezetben dolgozott. Anyám varrónőként dolgozott, apám a felmenők szakmáját örökölve a cipész és csizmadia szakmát tanulta ki. Mindenki ismert mindenkit. Ha visszamegyek a faluba, akkor – természetesen – a Szakály suszter fiát, illetve unokáját – hiszen a nagyapám és a dédapám is cipész és csizmadia mester volt – üdvözlök, és nem a történészprofesszort.

– *Te viszont nem maradtál a kaptafánál, a kaposvári Munkácsy Mihály Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskolába kerültél...*

– Állítólag jóeszű gyerek voltam. Tanáraink ajánlották a továbbtanulást, és a szüleim is azt látták jónak. Hadd büszkélkedjek! 1967-ben a tabi járásban megnyertem a *Ki tud többet a Szovjetunióról?* című vetélkedőt, 1969-ben pedig a *Ki tud többet a Tanácsköztársaságról?* címűt is. Akkor még nagybetűvel írták. 1970-ben viszont nem nyertem meg a *Ki tud többet Leninről?*-t, mert vitába kerültem a zsűrivel arról, hogy hol is húzta meg magát Lenin egyik alkalommal Oroszországban, oda visszatérve. Pontokat veszítettem és így be kellett érnem „nem dobogós helyezéssel” és egy Lenin hangját megörökített hanglemezzel, ami nem bakelit, hanem valamiféle gumi volt. Ma biztosan értékes relikvia lenne. „Vigasztalásul” viszont megnyertem a megyei történelmi versenyt. *Dr. Andrássy Antal*, a megyei levéltár későbbi igazgatóhelyettese hazánk felszabadulása emlékére megjelent kötetében a somogyi harcokat is taglalta, s én azt a könyvet is elolvastam. Így akkor tudtam, mikor mi történt, hogy hívták a szovjet parancsnokokat... A győzelmemen sokan meglepődtek, egy falusi gyerek... Kaposváron – onnét remélt a zsűri győztest – más színvonalú képzés folyt, mint szülőfalumban. Igaz, Törökkoppányban is felkészült tanárok tanítottak; matematikából, fizikából, történelemből, földrajzból, magyarból sem vallottunk szégyent. Mivel megnyertem a megyei versenyt, így az országosra is bejutottam, ám csak nem érkezett meg az értesítés annak időpontjáról. Nagybátyám, a fiatalon elhunyt *Heisz Károly*, Zeneakadémiát végzett, és mielőtt a kaposvári Tanítóképző

Főiskola oktatója lett, a Latinka Sándor Megyei Művelődési Központ munkatársaként dolgozott. Őt kérte meg anyám, hogy tudakolja meg, mikor és hol lesz az országos döntő. A Somogy Megyei Tanács VB Művelődési és Oktatási Osztályán – talán ez volt a neve 1970-ben – azt mondták neki, hogy valami falusi gyerek nyert, de nem érdemes elküldeni Budapestre, úgysem nyer. Ő erre azt mondta – hiszen az ott dolgozók többségét jól ismerte –, hogy „az a falusi gyerek az unokaöcsém”. Rögtön meglett az időpont, de én a késlekedés miatt már nem kerültem el olyan helyekre, ahol a versenyre felkészülés zajlott, így egy csomó pluszpontonról lemaradtam. Nem vittek el bennünket Nemesmedvesre, ahol véget értek a harcok – ma már tudjuk, hogy nem ott és nem akkor, de akkor ez volt a „kánon” –, nem láttam a Derkovits Képtárat Szombathelyen, és a Gellérthegyen lévő felszabadítási emlékműhöz sem vittem koszorút, illetve virágot, ami bizony pluszpontokat hozott. Így – ha jók az emlékeim – tizenkettedik vagy tizenharmadik lettem a valamivel több, mint húszfős mezőnyben. A továbbtanulás idején mindenki a Táncsics Mihály Gimnáziumba igyekezett, ám a nagybátyám azt tanácsolta, jelentkezzem a Munkácsyba, ami minden értelemben jó választásnak bizonyult. Amíg a gépípariba évfolyamonként két-három lány járt, addig a Munkácsy szinte lánygimnázium volt... Nem voltam kiemelkedő tanuló – 4,2–4,6 volt többnyire az átlagom –, de történelemből és földrajzból a legjobbak közé számítottam.

– *Miből kaptál négyest?*

– Több tárgyból is, matek, fizika, kémia, biológia. *Kopár Olgi* néni – aki hol Mukifejnek, hol Samunak szólította az embert – az érettségi évében azt mondta, ha tudta volna, hogy az egyetemre készülök, akkor nem hármast, hanem négyes adott volna nyelvtanból. *Olgi* néni egyébként magyar–német szakos tanár volt, s egy dolgot elnézett, ha a gyerek olvas az óráján. Azt hangoztatta, nem baj, művelődni kell, s olyan írókról is beszélt nekünk, akikről akkoriban nem lett volna szabad. Most egyesek szidják *Nyirő Józsefet*, de mi akkor már olvastuk. Akik szidják, azok viszont jobban tennék, ha inkább olvasnák. Semmi bajuk nem származna belőle...

– *Ez is azt bizonyítja: az órán a tanár az interaktív tábla.*

– Technikailag visszamaradt vagyok, de én is ezt vallom. Nálunk is a tanár volt az interaktív tábla, s nem kellett semmiféle technika ahhoz, hogy szembefordulva velünk megjegyezze: fiam, olyan sötét vagy, mint a tábla. Most felettébb divat a PPT-s vetítés, amin az elmondott szöveg kilencven százaléka megjelenik. Miért is van erre szükség? Vélhetően azért, mert ez a divat. A közelmúltban az Állatorvos-tudományi Egyetemen vettem részt egy rendezvényen idős barátunkkal, *Horn Péter* akadémikussal. (Nekem 1956-ról kellett egy előadást tartanom.) Még egy magamfajta bölcsésznek is érdekes volt hallani a fehérjefogyasztásról a fejlődő világban. Amit *Horn* akadémikus, a Kaposvári Egyetem örökös rektor emeritusa kivetített, az pluszt adott ahhoz, amiről beszélt, de nem ez az általános. Sok előadó vetített képei semmivel sem gazdagítják mondandóját, ezért teljesen feleslegesnek tűnik az ilyen igyekezete. A tanárnak kellene lennie az oktatás alfájának és ómegájának, ám ez sok esetben sajnos nincs így.

– *Ki tanított történelemből?*

– Hárman voltak a Munkácsyban: *Parlagh Tibi* bácsi elsőben tanított, utána *dr. Zavilla Norbertné*, aztán amikor beteg lett, a földrajztanárom, *Zetz József*, akit szerintem mindenki ismer Kaposváron. Mindhármójuktól sokat tanultam.

– *Nemcsak egy jeles történész, hanem egy képzett könyvtáros is ül mellettem. Könyvtár-történelem szakot végeztél...*

– Nagypám kitűnő mesélő volt, tőle örököltem a szapora beszédet. *Toldi Miklósról, Nagy Lajosról, Mátyás királyról* beszélt a legszívesebben, meg arról, hogy a török basa Koppányban – mi koppányiak voltunk és a Törökkoppány csak hivatalos formában jött elő – mit csinált. A plébánia pincéjét is többször felderítettük, pedig az nem is volt törökkori. Innen az érdeklődésem a történelem iránt, és ez a szeretet, rajongás nemcsak az általános iskolában, hanem később is megmaradt. Zetz tanár úr és *Lóczy igazgató úr* csapatai mindig versenyeztek a gimnáziumban, s amikor az iskolai történelemversenyt megnyertem, akkor Zetz tanár úr széles mosollyal nyugtázta ezt, *Lóczy igazgató úr* pedig egy könyvhalommal árasztott el. E nemes versenyben elismerte, hogy más is képes jól felkészíteni a tanítványát.

– *Ha már mindkét terület szakembere a beszélgetőpartnerem, szeretném, ha megosztanád velünk: milyen a jó könyvtáros és a hiteles történész?*

– Húha, ilyenkor azt illik mondani: nehéz kérdés. Tájékozottnak kell lennie a jó könyvtárosnak. Egyetemistaként öt éven át a Külügyminisztérium Könyvtárában dolgoztam nyolcforintos órabérért. Először a könyveket hordtuk vissza a helyükre, majd jött a katalóguscédulák gépelése, a szakozás... A másik ismérve a segítőkészség. Én régóta már csak olvasó vagyok, de úgy vélem, az olvasószolgálatnál lévőnek kellene a legtájékozottabbnak lennie. Azonnal észre kellene vennie például, hogy ez a gyerek mi után érdeklődik, de az sem ártana, ha a neki szánt irodalmat is ismerné. Természetesen a jó történésznél is szükséges az elhivatottság, a szakma iránti alázat, a források maximális tisztelete és a kitartás. Sokat kell „ücsörögni” a könyvtárakban, levéltárakban ahhoz, hogy az ember elmondhassa magáról: történész vagyok.

– *Olvas-e a történész szépirodalmat?*

– Keveset, a szakirodalmat sem lehet nyomon követni. Én inkább a folyóiratokban megjelenő szépirodalmat olvasom. A szépirodalmat a gimnáziumban lehet megszerettetni. Nálunk egy majdan kétszagos tanárnak készülő egyetemistának harminchárom órája volt, most a tizenennyolcnál már „huhognak” az egyetemi hallgatók. Az 1970-es években úgy döntöttünk, hogy a megjelenő filmeket – a magyarokat szinte kivétel nélkül – megnézzük, azokat is, amelyek „nem sok jót” ígértek, de úgy gondoltuk, hogy aki értelmiségi pályát választott, annak tájékozottnak kell lennie. A legtöbb estém egyébként úgy zárul – többnyire könyvvel a kezemben –, hogy már azt veszem észre, fel kellene kelni...

– *Az oral history milyen szerepet kap egy történész életében?*

– Megítélésem szerint azok, akik olyan korrallal foglalkoznak, amelyben még élnek az emberek, nem hagyhatják figyelmen kívül az általuk elmondott tényeket, információkat. Szulejmánt hiába próbálnám Szigetvár kapcsán megszólaltatni, nem

szólalna meg, de amikor a két világháború közötti Magyarország honvédségével, csendőrségével foglalkozhattam, akkor nagyon lényeges volt az oral history, mert nem készült mindenről papír. Mondom ezt most, amikor már nem is kell papír, hiszen lehallgathatják az embert a nap huszonnégy óráján keresztül...

– És nem is vezet mindenki naplót.

– Igen, így, ahogy mondod. Amikor jó tanulóként kijutottam Lengyelországba, 1968 nyarán, elkezdtem naplót írni, de már a második napon megbíztam vele más. Nem mindenki emlékszik ugyanúgy. Nem azért, mert szándékosan hamisítani akarnának. Hadd említsek egy példát 1956 kapcsán! 1986-ban ösztöndíjat kaptam a bécsi Collegium Hungaricumba, de kértem engedélyt, hogy átmehessek a Németországi Szövetségi Köztársaságba. Nyilván nem árultam el, hogy fel akarom keresni „Bell ezredest”, aki a Szabad Európának dolgozott. Jó barátságba kerültem *Borsányi Juliánnal – őt takarta ez a név* –, és később is többször jártam nála. 1956-ról is sokat beszélgettünk. Ő mesélte, hogy amikor a Szabad Európa Rádió 1956. október 26–27-én arra buzdította a fiatalokat, tartsanak ki, akkor Julián megkérdezte a rádió tanácsadóját, hogy az amerikai hivatalos véleményt közvetítik-e, vagy a rádió állásfoglalását. Erre azt mondták: ez nem az ön ügye. Julián ettől a naptól kezdődően már nem írt kommentárokat 1956-ban. Ez a történet is az oral history fontos eleme. Lehet, hogy éppen általam marad majd fenn, hiszen bárhol járok, terjesztem.

– Térjünk vissza az egyetem utáni időszakra!

– Úgy érzem, nem készültem úgy a történelmi pályára, mint kellett volna. Az egyetemen negyed-ötödéves voltam, amikor felmerült egy álláslehetőség a Külügyminisztérium Könyvtárában. Ugyan nincs státusz, mondták, de megpróbálnak kihajtani egyet. Olimpiatörténetet is tanultam öt féleven át az ELTE-n. A Népsportot tudósítottam kézilabdáról, vízilabdáról. Fölmerült az is, hogy esetleg kezdő segéderő lehetnék a napilapnál. A Hadtörténelmi Intézet és Múzeumban is mindig akad egy-egy hely, biztatott a tanárom, *Vargyai Gyula*. Majd utána nézek, mondta. Elolvasták a szakdolgozatomat. „A Horthy hadsereg tábori csendőrségének megszervezése és alkalmazása a II. világháború idején” volt a címe, és „nyerő témának” is bizonyult. 1980. szeptember 1-jén beléptem az intézménybe.

– Honnan a vonzódásod a hadtörténelmi munkák, illetve az 1919–1945 közötti magyar történelem iránt? Lehetett volna más téma is a kedvenced...

– Amikor az egyetemre kerültem, én is sokat gondolkodtam ezen. A török-koppányi indíttatás, *A koppányi aga testamentuma*, a középkori érdeklődés árnyalta az érdeklődésemet, s emellett többen *Szakály Ferenc* rokonának gondoltak, ám az csak névazonosság volt.

– Ő zalaegerszegi születésű volt és Szekszárdon járt iskolába.

– Igen, jól tudod, az édesapja Zalaegerszegen volt újságíró, Feri keresztapja pedig *Mindszenty* volt. Jó barátságba kerültem vele és haláláig tagja volt asztaltársaságunknak, a „Kerek csoportnak”. A középkor érdekelt volna, de kitűnő latin és német nyelvtudás kellett volna hozzá, így ez reménytelen vállalkozásnak bizonyult számomra. Ám az 1945 utáni időszak vonzott volna.

– Nem tűnt ez túl kockázatosnak? Az 1945 utáni időszakkal foglalkozni akkoriban?

– De, annak tűnt, le is beszéltek róla rögvest, amikor felvetettem. „Nézze, inkább válasszon mást; nem vagyunk olyan sokan, akik ezzel foglalkoznak, de higgye el, nem olyan jó időszak ez” – mondta dr. Izsák Lajos, egykori tanárom. Aztán mentem máshova, dr. Vargyai Gyulához, s nála próbálkoztam. Bajcsy-Zsilinszkyt, a polgári ellenállást szívesen feldolgoznom, újságoltam neki lelkesen, de rögtön eltérített, és megkérdezte, nem akarok-e inkább a tábori csendőrökkel foglalkozni. Mint megjegyezte: ő sem tud rólok semmit. Amit én írok, az lesz az első dolgozat e tárgy körben. Ekkor dőlt el a sorsom.

– Szeretném, ha mesélnél arról az időről, amikor a Hadtörténeti Intézet és Múzeum Bécsi Kirendeltségének helyettes vezetője lettél!

– Mivel összeomlott a Monarchia, 1918 után szét kellett választani a közös ügyeket. Ez körülbelül olyan volt, mint válás után kinek mi jut; kinek a vagyon, kinek a gyerek. 1927 májusában Baden bei Wienben született egy megállapodás Magyarország és Ausztria között, hogy a levéltári és a múzeumi anyagot nem lehet széthurcolni. Ami egyértelműen magyar, azt Magyarországon kell elhelyezni, ami közös, az viszont maradjon Bécsben, de a magyar állam két intézményének jogában áll delegációt állomásoztatni az osztrák fővárosban, amelynek a tagjai ugyanolyan jogokkal rendelkeznek, mint az osztrák levéltári munkatársak.

Amikor kikerültem, ketten dolgoztunk ott, ám az 1920-as, 1930-as években 15–20 ember dolgozott magyar kiküldöttként. Ez a delegáció túlélte a német megszállást, az Anschlusst és a magyarországi kommunizmust is. Ma is működik. 1992–1997-ben az Osztrák Állami Levéltár Hadilevéltárában a helyi kollégák rendkívül segítőkészek voltak, és meghatározott időre haza lehetett hozni eredeti iratanyagokat. Sokat utaztam Bécs és Budapest között; ekkor került haza a legtöbb anyagról készült másolat. A Magyar Nemzeti Levéltárnak jelenleg egy kiküldöttje van kinn, és két munkatárs a Hadtörténeti Intézet és Múzeum állományából delegáltatott Bécsbe.

– Ha belépsz a bécsi Hofburgba vagy sétálsz egyet Schönbrunnban, akkor mit érzel?

– Ugyanazt, mint amikor 1918-ban mi őriztük a királyt, ahogy Kéri Kálmán vezérezredes mondaná. Most már egyébként nem érzek csillapíthatatlan vágyat magamban, hogy ki kellene menni. Szép emlékek fűznek oda, amelyek gyakran felszínre törnek, az utcákat is megtalálom, de az is eszembe ötlük: valamikor egy európai nagyhatalomnak volt a fővárosa, akár Budapest. Azért is épült nálunk királyi palota, mert az uralkodónak el kellett töltenie ott néhány éjszakát.

– Nem túl sokáig lehettél a Hadtörténeti Intézet és Múzeum főigazgatói székében, mert jött a kulturális igazgatói, majd az alelnöki megbízás a Duna Televízióban. Hogy láttad, a Duna Televízió valóban megnyitotta a szelepeket a határon túli és a haza magyarság előtt?

– A Duna Televízió létrejöttével nagy lehetőséget kapott a szétszakított magyarság a Kárpát-medencében és idővel a tengeren túl is. Ez a televízió közvetítette

mindazt, amitől az ideig el voltak vágva. A Magyar Rádió és Televízió adásait úgy lehetett fogni, ahogy a hegyek és a dombok engedték. Szatmárnémetiben, Nagyváradon lehetett természetesen, de ezzel a műholdas adással óriásit változott a világ. Amikor 2001. január 1-jén odakerültem, akkor a Duna Televízióknak már volt konkurenciája a határon túl is, a magyar kereskedelmi csatornák ott is foghatók voltak. Az illúzióval tehát, hogy odakinn csak a Duna jelenti a szellemi táplálékot, le kellett számolnunk. Az egyik ismerős családnál járva láttuk: az RTL-klubot nézi a família. „A múltkor hazajött a gyerek, aztán elcsavarta a gombot, azóta sem tudjuk visszaállítani” – magyarázkodtak a szülők.

Ezzel együtt olyan szellemi pezsgést hozott, amit addig másutt nem tapasztaltunk. Rendhagyó történelemórákat tartottam a határon túli iskolákban is, s örvendetes érzés volt azzal szembesülni, hogy Székelyudvarhelyen, Dunaszerdahelyen a középiskolások diákok nézik a műsorainkat, a tanárok meg tisztában vannak szándékainkkal. Ez azért is töltött el jóleső érzéssel, mert az anyaországon kívül lehetett ugyan magyar nyelven történelmet tanítani, de nem magyar történelmet, hanem szerbet, román, szlovákot... Az más kérdés, hogy az ottani tanár – legyen akár fizika vagy matematika szakos – a 45 percből mennyit vesz el, hogy magyar irodalomról és történelemről beszéljen tanítványainak.

– *Most hogy látod, a Duna Televízió szellemisége mennyire rokon az alakulásának időszakával?*

– Ez már nem a Duna Televízió – a feliratot leszámítva.

– *Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában is dolgoztál egy ideig...*

– A Dunánál egy idő után azt „tanácsolták”, jó lenne, ha nem lennék tovább alelnök. Ebből én értettem, és történész kutatóként kezdtem el dolgozni új helyemen. Katonáim, csendőreim adatait gazdagítottam, s amikor néhány hónap múlva lett volna már saját szobám, akkor kerestek meg a Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományi Karáról, és átvándoroltam oda.

– *Egy vezetőnek kellően lojálisnak kell lennie az adott politikai rendszerhez, különben nem lehetne vezető. Ahogy sorjázta e megbízatások, tagadhatatlan: többségük politikával átszőtt szerep- és feladatkör, vezetői poszt volt. Jól érezted magad ezeken a helyeken?*

– Amíg vezetőként „üldögéltem”, nem ütköztem a hatalommal; gondoltam, magam el tudom dönteni, mi jó a közösségnek. Napi kérések, javaslatok, utasítások elkerültek. Ha tudományetikailag vagy saját erkölcsi felfogásom szerint összeegyeztethetetlen a kínált vezetői poszt, akkor el kell gondolkodni azon, vállaljam-e. Ha az ember nem próbál földönjáró maradni, önkritikus lenni, akkor azt gondolhatja, hogy különös hatalommal bír, s döntéshozóként ül a vezetői székben. A nagypolitika azonban – tudjuk jól – pillanatok alatt képes valakit helyzetbe hozni, és ugyanilyen pillanatok alatt tudja az adott helyről eltávolítani. Ha egy tisztességes helyzetben nem azt érzékeli a politika, hogy amit én csináltam, az jó, eredményes, hanem azt szeretné, hogy elvárásai nyomán cselekedjek, akkor konfliktusforrás adódik. A mé-

diában ez mindig is érzékelhető volt. A nagypolitika diktált: ha te adsz egy főszerkesztőt, én adok két helyettest. Általában mindig az elnök vállalt nyomta e súly. A kuratórium tagjai pedig szüntelenül azt hajtogatták, mit kellett volna csinálni. Sára Sándor is azt mondta *Pekár Istvánnak*, hogy „*Figyelj ide, Pista! Négy évig atyaisten lehetsz, mert olyan nem fordulhat elő, hogy a kuratórium összefog, hogy kirúgjon – amihez kétharmad kellene. Így csinálhatsz akármit. De négy év után úgysem tartanak meg, mert addig mindenkit megsértesz valamivel. Addig viszont tedd azt, ami értékrended szerint vállalható, elfogadható. Úgysem tudsz megfelelni mindenkinek.*” Nagy bölcsesség volt ebben!

– *2014-ben a VERITAS Történetkutató Intézet főigazgatója lettél. Mi a feladata e fiatal intézetnek?*

– A kiegyezéstől az *Antall József* és *Boross Péter* nevével fémjelzett kormányzásig áttekinteni azt a százegynéhány esztendő, amely sokak véleménye szerint nem minden esetben hitelesen, pontosan mutatta be a magyar múltat, ezért szükséges a korrekció. Voltak olyan helyzetek, amikor „*a történelem szekere kiugrott a kerékvágásból*”, és vissza kell segíteni. Elő kell venni az 1950-es, 1960-es években írott munkákat és újraolvasni azokat. Azok a kollégák, akik az elvárások szerint írtak, azt mondják, ők akkor sem így írtak... Kár szembenemenni a tényekkel, eseményekkel. De ezt értem magamra is. Az 1980-as évek elejéig azt írtam: *Horthy-hadsereg*, mert mindenki ezt írta. Ám korabeli forrásokban ilyenrel nem találkozni, a név: *Magyar Királyi Honvédség*. Ez akár apróságnak tűnhet, de érdemes odafigyelni. Akadnak olyan területek is, amelyek kevésbé kaptak hangsúlyt. A kutatások 1919-et dicsőséges tanácsköztársaságnak nevezik, Kaposváron minden *Latinka* volt, nem tudott eltévedni az ember; *fiúkollégium* a *Laktanya* utcában, művelődési ház és tér a belvárosban és így tovább...

– *Hogy írták a nevéet k-val, vagy c-vel?*

– Anno k-val szokták írni, akkor, amikor az egykori *Baross* laktanyában voltam kollégista, a *Latinka* Sándor *Fiúkollégium* diákja.

– *1986–90 között a Latinca Sándor Művelődési Központ népművelője voltam, s mi c-vel írtuk az intézményben, de később, a megyei napilap újságírójaként Kurucz Ferenc olvasószerkesztő mindig kijavította k-ra.*

– Biztos ő is kollégista volt a vaságyas rendszerben. 19-ről egyébként sokan azért nem írtak, mert *Kun Béla* és *Károlyi Mihály* nélkül nem lehet. Sok a feltáratlan tény, érdemes lenne kutatni ezt az időszakot is. A történelem soha nem befejezett és feltárt korszakok összessége; mindig lehet újdonságokra akadni.

– *A VERITAS Történetkutató Intézet – neve is jelzi – az igazság mentén tette le a voksát. Van-e az igazságnak jobb- és baloldala?*

– Nincs. De olyan sincs, függetlenül attól, hogy a mi nevünkben az igazság megjelenik, hogy ránk sütik: Majd a *Szakály* megmondja, milyen volt a múlt és milyen lesz a jelen... Arra kell törekednünk, hogy mindenkor hiteles és valós képet rajzoljunk meg. Hadd említsek egy példát! A börtönben van egy őr meg egy rab.

Biztos, hogy mindkettőnek van igazsága, és biztos, hogy másként látja mindkettő a helyzetét. Meg kell adni, hogy mindegyik mondja el a véleményét, majd mi összevetjük adott esetben, hogy mennyiben fedezhető fel részigazság az egyik vagy a másik oldalon. A VERITAS létrehozása és működése azt jelenti: van igény az emberekben egy másfajta történelemszemléletre. Amikor megjelent a Magyar Közlönyben, hogy létrehozzák az intézetet, nem lehetett tudni, ki lesz a vezetője. Bár megkerestek, nem tagadom, de ez nem jelentette még azt, hogy magam kerülök „helyzetbe”. Már másnap hajnalban e-mailek áradata érkezett: Tiltakozunk a VERITAS létrehozása ellen! Nekem is megküldték ezeket a leveleket. Az e-mailek feladói meg én minden bizonnyal másként szavaztunk, de elfogadhatták volna az igyekezetet: várják meg, kik kerülnek oda, mit csinálnak – és utána ítélkezzenek! Mi arra szegődtünk, hogy a megszokottól eltérő szemléletet közvetítsünk, de nem akarjuk eltaposni a másikat.

– *Jelenleg milyen kutatások folynak az intézetben?*

– Hangsúlyos szerepet kap a két világháború közötti időszak, 1956 és a rendszerváltoztatás kérdése. Igyekszünk új eredményeket felmutatni és a forrásokra építeni a véleményünket egy-egy kérdésről.

– *Számomra közéleti megbízatásod van. Hadd emeljek ki közülük kettőt: a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság tagságát, illetve a rangos múlttal háta mögött működő, a Somogy című folyóiratot kiadó Berzsényi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság elnöki posztját. Amikor még Jókai Anna vezette az elsőként említett bizottságot, egy kaposvári kihelyezett ülésen adott számot a virtuális sírkert ötletéről. Hol tart most ez a kezdeményezés?*

– Valóban csak a virtuális világban létezik; védett sírokat tartalmaz, amelyek a Nemzeti Sírkert részét képezik. Az ország határain túlra is kitekinthetünk, de azt nem tehetjük meg – mivel nincs joghatóságunk felettük –, hogy Kolozsváron a Házsongárdi temetőben, vagy Felvidéken, Délvidéken a Nemzeti Sírkert részévé nyilvánítsunk egy számunkra fontos sírt. Magyarországon viszont a bizottság döntése nyomán az adott sír a Nemzeti Sírkert részévé válik, és nem felszámolható. Egyébként most esélyt látok arra is, hogy Berzsényi Dánielnek és családjának a kriptája megszépüljön Niklán.

– *Ha már a „niklai remeténél” tartunk, a nevét őrző társaság elnöke lettél. Hogy fogadtak egy történészprofesszort egy irodalmi, művészeti társaság élén?*

– Kaptam hideget-meleget, s mivel felkértek rá – nyugodtan megvethet bárki ezért –, örömmel vállaltam. Miért? Azért, mert az motivált, hogy segítsék a szülőföldemen, illetve a megye nevét viselő folyóiraton, amely agonizált és a megszűnés fenyegette. S ha én – nem irodalmárként s nem művészként – a kapcsolataimat bevetve segíthetek, akkor igent kellett mondanom. Büszke vagyok a társaságra éppúgy, mint a megújult, színvonalas folyóiratára, és arra is, hogy a tanácsadó testületbe sikerült megszólítani határon kívüli barátainkat éppúgy, mint a hazaiakat. A nagyberki születésű, Soroksáron gyerekeskedő *Oláh János* költő is a szerkesztőbizottság tagja volt – felkérésekor rögtön igent mondott –, ám csak rövid ideig tartott tagsága,

mert elvitte a kór. Most már szerencsére elértük, hogy sok ostromzás nyomán néhány polgármester és országgyűlési képviselő is előfizetője a folyóiratnak, de magam is előfizetem egykori iskoláim, barátaim számára.

– *Hogy érzed, somogyiként lehet-e próféta valaki a saját hazájában?*

– Segédpróféta vagy prófétasegéd lehet. Vélhetően néhányan azt gondolják: megint nagyképűsködik a törökkoppányi suszter fia. Igaz, Párizsban, Torontóban, Münchenben, Varsóban és Bécsben már többször megfordultam előadóként, míg végül is meghívtak Somogyba is. Ez egyébként szerintem azon múlt, hogy az a közönség, ahol előadok, érdeklődik-e az általam kutatott kor iránt. *Dr. Szili Ferenc*, majd *dr. Bősze Sándor* megyei levéltár-igazgató, *Horváth László Árpád*, a Somogy Megyei TIT vezetője rendszeresen meghívott, és kisebb-nagyobb települések lakóival is együtt ünnepelhettem egy-egy nemzeti ünnepen, könyvbemutatón, települési rendezvényen.

– *Ha már az ünnepeket említetted, hazánk bámulatos rendezvénysorral ünnepelte az 1956-os forradalom és szabadságharc hatvanadik évfordulóját. Igaz, voltak, akik úgy vélték, hogy az egyik legszebb nemzeti ünnepünk is alkalmat ad(hat) a „nem tetszés kinyilvánítására”.*

– Nemzeti ünnepeink azért vannak, hogy méltósággal idézzük meg azok emlékét, akik egykori tettei nélkül más lenne ma nemzetünk. 56-ban egy másik Magyarországot szeretett volna ez a nemzet. *Nagy Imre* soha nem tagadta meg kommunista mivoltát, de az utolsó pillanatban, amikor az eszme és a nemzet között kellett választania, ő a nemzetet választotta. Én nem megyek más sírját meggyalázni, mert más a meggyőződésem, és nem is köpködök vagy fütyülök. Ha tüntetni akarok, majd szervezek egy tüntetést – mondjuk november 8-ra – és azon felvonulok. Most mi történt? Egy nagy tömeg hallgatja a szónokot, miközben a jelentéktelen kisebbség elkezd fütyülni. És ezt el lehet adni a médiában: százezrek fütyülték ki a kormányt és *Orbán Viktor* miniszterelnököt, miközben csupán néhány százan nyilvánították így ki a véleményüket.

1956-ban is sokféleképpen gondolkodtak, de voltak olyan jelképek, jelszavak, gondolatok, amelyekkel egyetértett az ország: „Aki magyar, velünk tart!”, és a „Ruszkik haza!” Ebben nem volt jobb- meg baloldal, hitehagyott meg keresztény és zsidó, ebben egyetértés volt. ’56 tehát mindenkié volt és nem is lehet elvenni senkitől! Vannak, akik azonban nem jutottak el annak felismeréséig, hogy egy nemzetnek vannak dicsőséges napjai, szent pillanatai – függetlenül attól, hogy hívó valaki vagy nem –, amelyekhez nem közelíthetnek gyűlölettel. Ez tragikus és elszomorító. Az én értékrendem szerint az úriember nem jobb- vagy baloldali kategória: az úriember, az úriember.